

H. Feriha AKPINARLI, H. Nurgül BEGİÇ, Gonca Kuzay DEMİR, Çözgüden Dügüme, Dügümden Motife Bergama Halıları, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, ISBN: 978-625-406-728-0, 228 sayfa.

Öğr. Gör. Esra EKİNCİ*

Gündelik hayatın temel unsurlarını oluşturan nesnelere hem işlevsellikleri hem de estetik özellikleri bakımından kültürel belleği ve geleneksel dokuyu yansıtan özellikleri barındırırlar. İnsanoğlu, yaşam koşullarına bağlı olarak ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatı kolaylaştırmak için sürekli olarak söz konusu nesnelere işlevsel ve estetik üretimi ile hemhâl olmuştur. Söz gelimi göçebe topluluklar, sert iklim koşullarından korunmak ve temel gereksinimlerini karşılamak için yetiştirdikleri hayvanların yünlerini kullanarak halı dokumuşlardır. Zaman içerisinde halı dokumacılığı, işlevselliğinin yanı sıra estetik özellikler kazandığı gibi geleneksel dokuyu barındıran yönleriyle toplumlara ait estetik tecrübeleri yansıtmıştır. Göçebe hayatın ortaya çıkardığı bir el sanatı olan halı dokumacılığı, toplumsal ve çevresel bazı değişimlere rağmen günümüze kadar karakteristik özelliklerini koruyarak varlığını sürdürmüştür. El dokumacılığı; süregelen geleneği, tekniği ve sanatı içinde barındıran geniş bir kültürel unsur olması nedeniyle birçok akademisyen ve sanatçının da çalışma konusu olmuştur. Öz İplik İş Sendikası'nın T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın destekleriyle gerçekleştirdiği "Anadolu'nun Kadim Dili: Bergama-Yunt Dağı" adlı proje kapsamında hazırlanan "Çözgüden Dügüme, Dügümden Motife Bergama Halıları" başlıklı çalışmanın Türkiye'nin geleneksel halı dokumacılığının renk, desen ve motiflere yüklenen anlamlarının tespit edilmesi hususunda dokumacılık sanatına önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir.

"Çözgüden Dügüme, Dügümden Motife Bergama Halıları" başlıklı çalışmanın alan araştırması ve yazımı Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Hatice Feriha AKPINARLI, İzmir Demokrasi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. H. Nurgül BEGİÇ ve İzmir Demokrasi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR tarafından yapılmıştır.

Dört bölümden oluşan eser Öz İplik İş Sendikası'nın ve kitabın yazarlarının ön sözleri ile başlamaktadır. Ön söz bölümünde Anadolu'nun Kadim Dili: Halı Dokuma (Bergama-Yunt Dağı) adlı proje kapsamında Bergama bölgesinde yapılmış olan alan çalışmasının yöntem ve tekniği detaylı bir şekilde açıklanarak kitap hakkında ön bilgi verilmiştir. Bu kitabın ana konusunu, Bergama'daki halı dokumacılığı geleneği ve geleneğin somut ürünleri olan halılar oluşturduğu belirtilmiştir. Çalışmanın öncelikli amacı, Bergama'daki halı dokuma geleneğinin tarihsel kökeni, özellikleri ve günümüzdeki durumu hakkında bilgi vermek ve bu geleneğin somut ürünleri olan halıları tanıtmak olmuştur.

Eserin birinci bölümü olan giriş kısmında, küreselleşmenin tanımı ve gelişimine ilişkin bilgiler verilmiş, günümüzdeki etkilerinden ve bu bağlamda el sanatlarına olan ilginin değişmesinden söz edilmiştir. Ayrıca sanayileşmenin ve buna paralel olarak hızla gelişen teknolojinin toplumsal ihtiyaçları değiştirdiği, küreselleşmeyle birlikte toplumların benzer beğenilere sahip, benzer ürünlere ihtiyaç duyar hale getirdiği sonucunu doğurduğu

* Mardin Artuklu Üniversitesi Midyat Meslek Yüksek Okulu, Kuyumculuk ve Takı Tasarımı Bölümü, Mardin/Türkiye, esraekinci@artuklu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2609-7763.

ileri sürülmüştür. Bu açıdan söz konusu toplumsal değişim ile birlikte geçmişten günümüze sürdürülen birçok kültürel unsurun ortadan kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığından söz edilmiştir. Bu kısımda ayrıca Bergama’da geçmişten bu yana halı dokuma geleneğinin yeri ve önemine dikkat çekilmiş, Bergama’nın Türkiye’de halı dokumacılığını sürdüren bir merkez olduğu vurgulanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Bergama’nın tarihi, coğrafi, ekonomik ve kültürel özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bergama’nın geleneksel el sanatları bakımından sahip olduğu değer ve bölgede el sanatlarının korunması ve tanıtılması amacıyla gösterilen çaba ve emeğe dair bilgiler sunulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümü, “Bergama’da Geleneksel Halı Dokumacılığı” adını taşımaktadır. Bu bölümde halı dokumacılığının tarihçesi hakkında bilgi verilmiş, Anadolu halı dokumacılığı özelde ise Bergama halı dokumacılığının tarihi temelleri oluşturulmuştur. Tarihten günümüze kadar Bergama halı dokumacılığının gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi verilen bu bölümde Bergama halı dokumaları; tarihi ve coğrafi olarak sınıflandırılmıştır. Daha sonra Bergama halı dokumacılığı; araç-gereç, teknik ve motif özellikleri bakımından incelenmiştir. Bergama halı kompozisyonlarında kullanılan motiflerin karakteristik özellikleri ve Bergama halılarının kullanım alanları üzerinde durulmuştur. Kullanım alanları azalan, bu nedenle daha az talep gören ve her geçen gün daha az kadından dokunan Bergama halı dokumalarına ait kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılma problemi üzerinde durulmuştur. Özellikle bölgede halı dokuyan kadınların halı dokumacılığının temelini oluşturan yün eğirme, iplik boyama, doğal boyama teknikleri ve halı dokumalarda kullanılan motif ve renk gibi bezeme özellikleri hakkındaki geleneksel bilgi kısıtlılığına ve geleneksel bilgi ve tecrübenin gelecek nesillere aktarımındaki sorunlara dikkat çekilmiştir.

Son bölüm olan Bergama Halı Kataloğu, çalışmanın ana yapısını oluşturmaktadır. Çalışmaya dahil edilen 94 adet halı dokuma için ayrıntılı bilgi formları oluşturulmuştur. Bilgi formunda her halı dokuma için; bulunduğu yer, kullanım alanı, dokunduğu dönem, inceleme tarihi, dokumanın yöresel ismi, boy-en, bordür genişliği, saçak boyu, toprakçalık boyu ölçüleri, kalitesi, kullanılan renkler ve motifler gibi bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca bazı halı dokumalar için notlar kısmı oluşturulmuştur.

Sonuç olarak “Çözgüden Düğüme, Düğümden Motife Bergama Halıları” adlı bu çalışmada, kültürel belleğin taşıyıcılığını üstlenen ve Türk kültürünün estetik tecrübelerini yansıtan halı dokumacılığı, Bergama halı dokumaları merkeze alınarak incelenmiştir. Bu çalışma gerek yapılan detaylı alan araştırmasıyla gerek geniş bir literatür taraması gerekse incelenen halı dokuma sayısı bakımından Bergama yöresinde yapılmış en kapsamlı araştırma ve inceleme niteliğindedir. Son kısmında alan araştırmasına dair fotoğraflara da yer verilen çalışma, dokumacılık alanı için nitelikli ve okunacak eserler arasına girmeyi hak etmektedir. Bu eserin, genç neslin halı dokumacılığına dair farkındalığını artırmasının yanı sıra Bergama halı dokumalarının teknik, araç, motif ve kompozisyon özelliklerini belirlemek ve böylelikle ülkemizin geleneksel halı dokumacılığıyla aktardığı kültürel mirası kayıt altına alarak, gelecek kuşaklara aktarımını sağlamada önemli bir rol üstleneceği düşünülmektedir. Alanda yapılacak olan çalışmalara kaynaklık edecek nitelikte olan bu eser, sadece el sanatları alanı ile sınırlı olmayıp halk bilimi, antropoloji ve kültürel tarih gibi disiplinlere de ışık tutacak verileri içermektedir.